

OCJENE I PRIKAZI

КУЙО М. КУЕВ, *Азбучната молитва в славянските литератури*. Издателство на Българската академия на науките. София 1974, str. 361.

Nakon opširne monografije o Crnoriscu Hrabru (Черноризец Храбър. Издателство на БАН. София 1967, str. 154) prof. dr Kujo Kuev priredio je monografiju opet o jednom od najranijih slavenskih književnih djela: o Azbučnoj molitvi Konstantina Preslavskog. U prvom dijelu knjige obradio je autor u zasebnim poglavljima različita pitanja u vezi s Azbučnom molitvom. Zaustavio se ponajprije na dosadašnjim otkrićima i izdanjima Azbučne molitve (11—21). Svi poznati prijepisi Azbučne molitve pronađeni su u ruskim bibliotekama (osim Beogradskog prijepisa, poznatog samo bibliografski, i Przemyslovskog prijepisa, koji se danas čuva u Varšavi). Najviše je prijepisa otkriveno posljednjih godina, zahvaljujući upravo istraživanjima prof. Kueva, dok je 7 prijepisa pronašla Kl. Ivanova-Konstantinova. Vrlo opširno autor raspravlja o historijatu proučavanja autorstva Azbučne molitve (22—29). Dok je jedni pripisuju Konstantinu-Ćirilu (M. Pogodin, Iv. Franko, E. Georgiev), drugi (V. M. Undolski, O. Bodjanski) smatraju da joj je tvorac Konstantin Preslavski. Prof. Kuev priklanja se sasvim izričito drugome mišljenju, ističući osobito da su naslovi pojedinih djela u staroslavenskoj književnosti najnepouzdaniji podatak, pa se na njih nije moguće sa sigurnošću osloniti. Upozorava osim toga da se Azbučna molitva ne spominje nigdje u izvorima kao djelo Konstantina-Ćirila, premda se inače navode i njegovi izvorni radovi i njegovi prijevodi (30—36). Zbog istog razloga ne bi bilo opravdano Azbučnu molitvu pripisati Metodiju.

U poglavlju o autorskom tekstu Azbučne molitve (37—59) prof. Kuev posebno se zaustavlja na pitanju kako treba tumačiti stihove: *I letitъ nyně slověnsko plemę. | Къ кръšteniju obratišę se vъsi*. Treba, po autorovu mišljenju, riješiti nekoliko nejasnoća: 1. ima li opravdanja za početno »i«; 2. nije li čitav prvi stih interpoliran (jer ga u nekim prijepisima nema); 3. gdje završava rečenica, riječju *plemę* ili *къ кръšteniju*. Autor smatra da stih nije interpoliran, jer — gledamo li na cjelinu — odgovara općem zanosnom raspoloženju molitve; »i« na početku stiha ima svoje opravdanje: tri uzastopna stiha počinju sa »i«, a to upravo odgovara trima glagoljskim znakovima za *i*; rečenicu treba završiti riječju »plemę«, a u slijedećoj rečenici govori se o nečem što je u vrijeme sastavljanja molitve već završeno, o pokrštenju Slavena. Za ovakvu podjelu rečenica, osim razloga što ih navodi autor, čini mi se

da govori i činjenica što svaki stih azbučne molitve predstavlja rečenicu, ili bar sintagmu, pa bi drugačije dijeljenje stiha pretpostavljalo sasvim neobično opkoračenje, kakvo inače ne nalazimo u Azbučnoj molitvi. Po autorovu mišljenju Azbučna je molitva nastala na početku Simeonova carevanja (v. str. 92—93), a osim toga autor smatra sigurnim da je Azbučna molitva izvorno napisana glagoljicom (39—40).

Druga pojedinost na kojoj se autor dulje zaustavio jesu stihovi: *Šestvuję nynę po slędu učitelju, | imeni jeju i dęlu poslęduję*. Riječi *učitelju — jeju* (u nekim prijepisima *učitelja — jęgo*) tumači kao gen. duala, podrazumijevajući pod učiteljima Konstantina-Ćirila i Metoda, za razliku od onih koji molitvu pripisuju Konstantinu-Ćirilu, pa prema tome pod riječima *učitelja — jęgo* (ili: *učitelju — dęlu jęgo*) vide Krista.

Posebno poglavlje posvetio je autor pitanju autorstva Azbučne molitve s obzirom na imena koja se u naslovima različitih prijepisa susreću (60—85); upozorava osobito na to da su se, pogotovo poslije XV. st., mnoga književna djela u slavenskim književnostima pripisivala neopravdano Konstantinu-Ćirilu. Zamjene imena nisu u tom razdoblju rijetke, pa se npr. i u književnosti i u ikonografiji nerijetko zamjenjuju imena Ćirila Filozofa i Ćirila Aleksandrijskog, pa onda ime Konstantina-Ćirila (a slično je i s imenom njegova brata Metodija, usp. str. 79—80) potiskuje druga imena. Nije stoga čudno da se i Konstantin Preslavski poistovjetio s Konstantinom Filozofom u nekim prijepisima. Prof. Kuev traži stoga nove elemente u korist autorstva Konstantina Preslavskog, pa u tu svrhu analizira druga djela Konstantina Preslavskog i pronalazi u njima podudarnosti s Azbučnom molitvom. Po literarnim osobinama Azbučna molitva razlikuje se od srednjovjekovne bizantske himničke poezije (118—140) i po tematici i po izrazito naglašenoj patetici: Azbučna molitva nije samo izraz religioznog osjećaja nego također izraz radosti što »novi narod« stupa na povijesnu pozornicu.

Sadašnja nalazišta i rasprostranjenost Azbučne molitve obrađeni su u zasebnom poglavlju (141—151). Uz tekst najstarijeg sačuvanog prijepisa (tzv. Sinodalni prijepis, XII. st.) daje autor varijante iz svih dosada poznatih prijepisa (152—168), a zatim rekonstrukciju Azbučne molitve, prijevod na suvremenom bugarskom jeziku i obradu rječničkog fonda Azbučne molitve (169—179).

U drugom dijelu knjige (183—304) nakon uvodnih napomena koje sadržavaju načela po kojima su priređeni tekstovi Azbučne molitve za ovo izdanje, tiskano je svih 38 poznatih prijepisa Azbučne molitve; o poretku je odlučila starina prijepisa, bez obzira na druge osobine. Svaki put prije samoga teksta nalazimo navedenu literaturu o prijepisu, ako ona postoji, napomenu o sadanjem nalazištu, podatke o jeziku i pravopisu, o dosadašnjem izdanju i dr. Tekst je tiskan prema izvorniku, a ne prema izdanjima; sačuvane su sve osobine izvornika (paleografske, jezične, pravopisne). Sačuvane su i title, kratice i nadredni znakovi, no svi su prijepisi dani u stihovima, bez obzira na izvornik. U prilogu (307—350) dodane su fotokopije značajnijih prijepisa, zatim sažetak na njemačkom jeziku (351—354) i indeks osoba (355—357).

Sudeći po naslovu i opsegu knjige, moglo se očekivati da će u ovoj knjizi biti obrađena Azbučna molitva u najširem smislu (azbučni stihovi uopće), no na njih se autor osvrće samo uzgredice s napomenom da to pitanje prelazi granice njegova istraživanja, te da je za to potrebna posebna studija koja može uslijediti istom nakon objavljivanja većeg broja prijepisa i »na više građe, kakva se doista nalazi u sovjetskim bibliotekama« (str. 140). Nije stoga ništa rečeno ni o vezi između azbučnih akrostiha i azbučnog nazivlja. Polemični ton kao da je mjestimice ponešto prenaglašen, a autor se u obradi građe često vraća na ista pitanja. Možda je premalo za ovako opširno izdanje, osim toga tehnički vrlo dotjerano, »da se zadovolje prije svega literarno-historijske potrebe« (str. 184), no sigurno je da će ovo izdanje »biti od koristi i jezikoslovcima i paleografima«. Brojne upute na stariju i noviju literaturu o predmetu i razjašnjenja mnogih pitanja koja se u vezi s tekstom nameću, pa zatim rekonstrukcija teksta i izdanje svih poznatih prijepisa, učinili su ovu knjigu nezaobilaznim priručnikom za niz pitanja vezanih uz početke slavenske pismenosti. Može se mirno reći da će svatko tko bude želio proučavati Azbučnu molitvu i pitanja koja se na nju nadovezuju, morati posegnuti za knjigom prof. Kueva.

Josip Tandarić

ДОРА ИВАНОВА-МИРЧЕВА — ЖИВКА ИКОНОМОВА, Хомилията на Епифаний за слизането в ада. Издателство на Българската академия на науките. София 1975, str. 213.

Ako se nakon Vaillantovog izdanja Epifanijeve homilije o Kristovu pokopu (A. Vaillant, *L'omélie d'Épiphanie sur l'ensevelissement du Christ. Text vieux-slave, text grec et traduction française*. Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 3, 7—101, Zagreb 1958) pojavljuje novo izdanje homilije, onda za to doista mora postojati ozbiljan razlog. Epifanijeva homilija o Kristovu pokopu i silasku u podzemlje u poleoslavistici dobro je poznata; sačuvana je u značajnim i vrlo starim spomenicima kao što su Kločev glagoljaš i Suprasaljski zbornik, pa je stoga i vrlo rano zapažena i više puta obrađivana. No, nakon izdanja prof. Vaillanta, koji je dao i rekonstrukciju staroslavenskog teksta sačuvana u nekoliko redakcija, i ponovno grčko izdanje izvornika, francuski prijevod i k tome vrlo koristan komentar homilije, moglo se činiti da je — bar što se izdanja tiče — rečena posljednja riječ. Međutim, ponovno, znanstveno otkriće Germanova zbornika iz 1359. (usp. J. Jufu, *Sbornicul lui Gherman 1359, Ortodoxia, Revista Patr. Rom., XII, 2, str. 253—279*; Д. Иванова-Мирчева, *Германов сборник...*, Български език XV/1965, str. 308—325) iznijelo je na vidjelo prijepise vrlo značajnih homiletskih djela (neke propovijedi Ioana Egzarha, Klimenta Ohridskog, zatim Mučeništvo četrdesetorice seabastenskih mučenika i dr.), a među njima i Epifanijevu homiliju o Kristovu pokopu. Dora Ivanova-Mirčeva, autor brojnih rasprava i iskusan obrađivač starih tekstova, pružila nam je ovu homiliju u izdanju koje